

upravo oni, poznavajući naše i strane pjesme, unosili adaptacije starijih sadržaja i melodija u novim prilikama. To potvrđuju i pjesme ove zbirke kojih su autori dr Savo Zlatić i srednjoškolkica Anka Crnković. Uz to u zbirci se tek uz četrdesetak pjesama navode autori. A i tvrdnja da su »tvorci narodnih pjesama na Kordunu bili prvenstveno mladići i djevojke« može biti točna samo kad se misli na kraće lirske pjesme (obično distihove), ali vidljivo je iz ove zbirke da su duže pjesme — epski intonirane — ispjevali upravo stariji pjevači. Kritički osvrt na povijesne ocjene u predgovoru prepuštam historičarima.

U drugom dijelu knjige na 390 stranica doneseno je 278 pjesama podijeljenih u dva dijela: *Starije kordunaške narodne pjesme* (163) i *Novije kordunaške narodne pjesme* (115). Prvi dio djeluje više antologijski od drugog dijela, što je i razumljivo. I u prvom i u drugom dijelu među lirskim pjesmama nalazi se i četrdesetak epskih intoniranih u rasponu od 70 do 300 stihova. Uređivač ih je unio u zbirku jer »nema razloga da se razdvajaju epske i lirske pjesme« kad se po temama ne razlikuju i kad se razlike u načinu obrade svode »samo na specifičnosti književne vrste kojoj pripadaju«.

I u ovoj, kao i u više do sada tiskanih zbirki, uređivač je donio pjesme povezane onako kako su ih kazivači i kazivačice kazivali ili pjevali. Iako je to sasvim na mjestu s obzirom na tradiciju, ipak mislim (što sam već nekoliko puta obrazložio, posebno u članku *Nekoliko napomena uz narodnu poeziju NOR-a* u »Narodnom stvaralaštvu-folklor« broj 29—32, 1969) da bi se tamo gdje je miješanje sadržaja izrazito uočljivo to trebalo ispraviti. Ima i u ovoj zbirci pjesama koje su sastavljene od raznih kraćih zasebnih sadržaja ili dijelova drugih pjesama. Uzmimo npr. prvu pjesmu, *Sa planine vjetar duva*, čiji je drugi dio ipak samostalna cjelina:

Oj, Krajino, krvava aljino,
Nikad mirna danka ni počinka!
S krvi ruča, a s krvi večera,
Svak' krvave žvače zalogaje!

Sam za sebe ovaj sadržaj i snažnije doimlje. Isto je i u pjesmi *Kad je Švabo pošo na Rusiju* (133). Svaka je strofa zasebna cjelina. Pjesma *Ljubav je bola a ne šala* (67) sastavljena je npr. od više gotovo nepovezanih manjih različito uspješnih cjelina. Tako je i s pjesmama *Prva ljubav najveće je blago* (95), *Mjesec kara zvijezdu Danicu* (97), *Što valjalo pušku prihvatilo* (216), *Narod prijeti Paveliću* (245) itd.

Na kraju bih posebno upozorio na neke uspjele pjesme: *Vrani se konji igraju* (12), *Zora zori, rosa rosi* (29), *Tužan Jovo po granici šeće* (33), *Mila majko, evo ti prosaca* (62), *Ružica rano uvela* (92), *Crnogorska* (148).

U trećem dijelu na tridesetak stranica donesene su važne bilješke o porijeklu pjesama, autorima, kazivačima i načinu prikupljanja građe.

Ante Nazor

SAIT ORAHOVAC, NARODNE PJESME BUNTA I OTPORA — Motivi iz revolucije, borbe i obnove, Svjetlost, Sarajevo 1971, 311 str.

U prošloj je godini sarajevska »Svjetlost« izdala treće ispravljeno i znatno dopunjeno izdanje pjesama narodne revolucije, sada pod naslovom *Narodne pjesme bunta i otpora* s podnaslovom *Motivi iz revolucije, borbe i obnove*. Drugo je izdanje

izišlo još 1957. (prvo 1955) pod naslovom *Savremene narodne pjesme*. Sva je tri izdanja uredio i pjesme odabrao prof. Sait Orahovac.

U zbirci iz 1957. Orahovac je tiskao 188 pjesama podijelivši ih u dvanaest ciklusa. U ovom trećem izdanju dodana su dva nova ciklusa: *Predratne koračnice i budnice* i *Slovenske partizanske pjesme*, a jedna je pjesma donesena pod naslovom *Borba za mir*. Iako je dosta pjesama iz drugog izdanja ispušteno, u trećem ih izdanju ima 264, dakle 76 više nego u drugom. Stoga je ovo izdanje najpotpunije. Uz to je zbirka i sadržajno i kvalitetno bolja. Možemo se složiti s prof. drom Dušanom Nedeljkovićem i autorom kratkog predgovora, kad kaže da ovo »izdanje ujedno zbirke i antologije... govori pre svega o neumornom pregalaštvu zaslužnog sarajevskog književnika i folkloriste... koji ne prestaje da neposredno prati razvitak usmenih narodnih pjesama«.

Ipak se uz ovo izdanje mogu staviti neke primjedbe. Svako ima svoj pristup i svoje razloge. I svakako ima ih i Sait Orahovac, pa i onda kad uz treće izdanje kaže: »Sad se u zborniku sabralo sve ono što ima opštejugoslavenski karakter i sve ono što je, po mom mišljenju, sa najviše talenta i sa najviše snage kreirano kod nas iz oblasti revolucionarnog narodnog stvaralaštva.« Ipak smatramo da bi bilo točnije i realnije da se poslije riječi *sabralo* dodala bar riječ *gotovo*. Moglo bi se nešto reći i o podjeli na cikluse pa i o rasporedu pjesama po ciklusima. No zadržat ćemo se na nekim drugim pitanjima. Ne znam, npr., zašto je *Internacionala* tiskana u ovoj knjizi u ovom obliku — doslovnom prijevodu s francuskog, kad je poznato da je »ona naša narodna« *Internacionala* masovno pjevana u ovom obliku:

Ustajte, vi zemaljsko roblje,
Vi sužnji koje mori glad.
Sa silom zbac'te silu dolje,
Krajnji čas je došo sad.
Što je trulo, pada u grob tamni,
Već se diže roblje sve,

Nov svijet sagradit ćemo sami,
Ko bje ništa, bit će sve.
To će biti posljednji
I odlučni teški boj.
Sa internacionalom
Sloboda zemlji svoj!

Ovako je tiskana i u zbirci *Pjesme borbe* u oktobru 1942. u izdanju »Vjesnika« Jedinственe nacionalnooslobodilačke fronte Hrvatske. U zbirci Saita Orahovca *Internacionala* od 52 stiha, koja je, usput rečeno, napisana 1871. (a ne 1891), nije u ratu masovno pjevana, već jedino tu i tamo (i to samo po nekoliko stihova) uz svečane prigode. Stoga takvoj *Internacionali* nije mjesto u ovoj zbirci. Ciklusu *Pjesme iz logora* sada je dodana pjesma *Stihovi s logorskih zidina (Stara Gradiška)*. Ovi su stihovi uzeti, najvjerojatnije, iz lista »Crvena zvezda« broj 514 od 20. veljače 1962, ali su pri pretiskivanju učinjene veće izmjene. Ni ta pjesma nije, u to sam uvjeren, masovno pjevana, niti je šire poznata, jer znam kako su nastali ti stihovi. O tome sam izvijestio u citiranoj »Crvenoj zvezdi«. U Institutu za historiju radničkog pokreta u Zagrebu nalazi se rukopis stihova (133 stiha podijeljena u osam »pjesama« i tri rečenice u prozi) prepisanih poslije rata sa zidova u logoru Stara Gradiška. Netko tko je primio taj rukopis zabilježio je na papiriću koji je priključen rukopisu ovo: »Te pjesme su prepisane sa zidova u logoru Stara Gradiška odmah nakon oslobođenja, iste 1945. godine.« Tematika tih pjesama je ova: ljubav prema Bosni, čežnja za kućom i ostavljenom djecom i tužan život logoraša. Po tome je najkarakterističnija *VII pjesma*:

Aoj Bosno, zemljo moja mila,
 U tebi ja sam se rodila,
 U tebi sam djetinjstvo provela.
 Lijepi su ti gaji i livade,
 Gdje potoci šume i žubore.
 Lijepe su ti gore šumovite,
 Nekom divlje al' meni pitome.
 Lijepe su ti rijeke valovite,
 Pjevaju li pjesme sevdalinke.
 Aoj Bosno, zemljo moja mila,

U tebi sam djecu ostavila,
 Ostavila ni suze prolila.
 Nisam znala da ih vidit neću,
 Nisam znala da izgubih sreću.
 Djecu moju, tebe, Bosnu moju,
 Savo rijeko, prokleta ti bila,
 Što si mene s Bosnom rastavila.
 Ne znam za kim srce više vene,
 Ne znam za kim više duša čezne,
 Il' za djecom, il' za Bosnom zemljom?

Od ostalih još se ističe *IV pjesma*, gdje je veza s folklorom još očitija:

Oj boga ti, siva ptico sokole,
 Ne ideš li iz te Bosne žalosne.
 Ne viđaš li moju djecu kod kuće,
 Je su l' i sad sokolovi ko i pre,
 Il' su jadona siročadi bez majke.
 Poslušajte zadnju pjesmu od majke:
 Moj Omere, moje srce drago,

Oj moj Lalo, materino zlato,
 Ne plačite nit' suze ronite,
 Već ponosno glavice dignite,
 Nije majka u logor zapala
 Što je nekog ubila, okrala,
 Ili svoju zemljicu izdala...

Tekst objavljen u zbirci sastavljen je od dvije (IV i VII) pjesme. Uz to su i neki stihovi »popravljeni«, npr. drugi stih, a ispušteni su osmi i deveti stih. Trinaesti stih: »Nisam znala da ih vidjet neću« u originalu glasi: »Nisam znala da ih vidit neću«. »Popravljen« je i 16. i 17. stih, a onda je, odvojeno točkicama, dodano zadnjih sedam (od šesnaest) stihova pjesme koja nosi oznaku IV. I tu su »popravljen« dva stiha. Prvi: »Već ponosno glave podignite«, u originalu glasi: »Već ponosno glavice dignite«, a zadnji: »Već što nije zemljicu izdala« glasi u originalu: »Ili svoju zemljicu izdala«. Pjesma *Robijašu, žalosna ti mati* u zbirci ima deset stihova. To je točno polovina poznate predratne i popularne ratne tzv. *Lepoglavke*, koja počinje stihom: »Hrani (goji) majka sina iz malena«. Autor može kazati da ju je on u ovom krnjem obliku zabilježio na terenu, ali je bio dužan da to, uz ovu, a i kod drugih pjesama, objasni u bilješci. Ovako se ne zna odakle je pjesma uzeta i kako je došlo do varijante. Još je karakterističniji slučaj s pjesmom *Kolonelo*. Zašto je autor stavio ovaj naslov kad je pjesma poznata i mnogo puta objavljivana pod naslovom *Poletilo jato vrana?* Za ovu pjesmu znamo tko ju je ispjevao, gdje i kada i kako je glasila. Stoga se bar u takvim slučajevima moraju navesti podaci o varijanti. Pjesma *Budi se Istok i Zapad* u ovoj zbirci ima četiri strofe, od kojih se druga pjevala kao pripjev. U vrijeme rata (a i u zbirkama: *Pjesme borbe*, o.c., i *Pjesme borbe za mješoviti zbor*, Muzička naklada Hrvatske, Zagreb 1945, autori Devčić, Hercigonja, Spiller, Tijardović) ova je pjesma imala četiri strofe s pripjevom uz svaku. Pripjevi nisu označeni ni uz druge pjesme, npr. uz *Mlada Vojvodanka...*, *Druže maršale...*, *Slavni komandant*. Uz to ima odstupanja i u tekstovima ovih pjesama, a naslovi mnogih pjesama zbirke izmijenjeni su tako da ih se ne može bez čitanja teksta prepoznati. A neke teško i tada. Tako je s tzv. *Partizankom*, poznatijom po prvom stihu: »Po šumama i gorama«, pa s pjesmom *Pred Moskvom je tenk do tenka*, kojoj je dodano šest stihova do stiha »Misli Hitler, zla mu mati«, s kojim je u ratu pjesma počinjala itd., itd. Autor je u pogovoru pokazao da se trudio da »ova zbirka obuhvati i one pjesme koje su manje poznate i koje kao takve, ovim povodom dobijaju svoj definitivni i sređeni publicitet« i da takvih u

ovoj zbirci »ima dvije trećine«, pa se dobiva dojam da je glavnim svojim zadatkom smatrao obuhvaćanje što većeg broja manje poznatih pjesama ili varijanata već poznatih pjesama. (Da li to istodobno znači i kvalitet?) Time se može objasniti zašto nema u zbirci i nekih popularnih i poznatijih pjesama.

I u ovoj, kao i u nekim drugim zbiricama, pod istim naslovom donose se dijelovi dviju ili više pjesama. Obično se distisi, i to ne prema sadržaju, spajaju u veće cjeline (npr. *Ustaj seljo, Od dolova... , Mitraljezu, Ja sam Tita... itd.*). Ima i poznatih pjesama koje su u ovoj zbirci donesene fragmentarno (npr. *Mjesto tvoje... , U nedjelju... i druge*).

Na kraju možemo zaključiti: ako se nastavi frapiranjem novinama i originalnostima bez originalnosti, postoji opasnost da jednog dana pjesme revolucije izgube autentičnost a time i estetsku vrijednost.

Ante Nazor

SLAVKO JANKOVIĆ, ŠOKAČKE PISMICE, II, Dvostihovi — deseterci, 2001 — 4230, napjevi 51 — 100, izd. Matica hrvatska, Vinkovci 1970, 192 str. + 26 nevezanih listova u prilogu.

U časopisu »Narodna umjetnost« br. 5—6, dr Vinko Žganec napisao je prikaz o prvom svesku zbirke Slavka Jankovića *Šokačke pismice*, štampanom 1967. godine. Tri godine kasnije (1970) objavljen je, također u izdanju Matice hrvatske u Vinkovcima, i II dio ove zbirke. O njemu ćemo govoriti u ovom prikazu.

U spomenutoj knjizi autor je objavio slijedećih 2230 tekstova deseteračkih dvostihova s područja Vinkovaca i Županje (pod red. br. 2001 — 4230) i, kao poseban prilog, 50 notnih zapisa (pod. red. br. 51 — 100).

Tekstovima prethode dva poglavlja, pod naslovom *O jeziku i O napjevima u ovoj knjizi*. U prvom je težište autorova izlaganja na pojavi riječi stranog porijekla u narječju i govorima u Šokadiji. U drugom poglavlju Janković govori o metričko-ritmičkom kriteriju koji mu je poslužio kao osnov za razvrstavanje napjeva tih pjesama.

I u ovoj, kao i u prvoj knjizi, tekstovi su razvrstani prema sadržaju i tematici na vrste i njihove podvrste, a unutar svake od njih po rednom broju i abecednom redu prvog stiha. Svakoj vrsti i podvrsti autor je napisao kraći uvod, koji se odnosi na sadržaj odgovarajućih pjesama. Osim toga, Janković u njima donosi i niz podataka u vezi s običajima, nošnjom, pjevanjem, sa životom na selu i drugim.

Ukoliko pjesma sadrži nerazumljive riječi, ili njen sadržaj ima skriveno značenje, Janković u bilješkama, ispisanim na dnu te iste stranice, daje kraća ili opširnija tumačenja.

Napjevi su ispisani na posebnim karticama i priloženi knjizi. Uz svaki primjer autor je dao njegovu tonalnu, ritmičku i melopoetsku analizu, zatim naziv napjeva prema narodnoj terminologiji (»kolski« napjev, »pokladóvac«, »drumárac« i sl.). Upoređujući rezultate Jankovićeve analize s odgovarajućim notnim primjerima, ne bismo se mogli složiti s analizama nekih napjeva, i to u prvom redu sa stajališta ritma i delopoetske strukture. Njihova analiza je mnogo problematičnija nego što se to činilo zapisivaču.

Na poleđini ovih kartica s notnim zapisima autor donosi tekstove dvostihova koji se na taj napjev pjevaju, nadalje, ime zapisivačevo, datum i godinu zapisivanja, lokalitet, podatak o pjevačima, te autorove dopunske bilješke.